

Chronicon

GENERALIA

Ordo canonicus

94. — Jean BECQUET, *Vingt-cinq ans d'études canoniales en France (1959-1984)*, dans *Liber amicorum. Etudes historiques offertes à Pierre Bougard*, (*Mémoires de la Commission départementale d'histoire et d'archéologie du Pas-de-Calais*, t. XXV), (*Revue du Nord*, hors série, collection Histoire, t. III), Arras, 1987, p. 65-71. L'auteur se demande comment ont évolué les études françaises sur la vie canoniale organisée pour et par le clergé médiéval, un quart de siècle après la première réunion de la Mendola en 1959. La production n'a pas été considérable, aussi, l'auteur a-t-il renoncé à recourir de manière systématique aux périodiques régionaux ainsi qu'aux ouvrages de vulgarisation. Surtout sur le plan des études générales un bon nombre d'études ont été réunies. On ne saurait les négliger si on veut étudier les ordres canoniaux et la mentalité de base de leurs maisons particulières. (H.J.)

PARTICULARIA

Aisne

95. — Ghislain BRUNEL, *L'implantation des ordres religieux de Prémontré, Cîteaux et Fontevrault dans la région de Villers-Cotterêts au XIIe siècle: une réponse à de nouveaux besoins?*, dans *Mémoires. Fédération des sociétés d'histoire et archéologique de l'Aisne*, XXXII, 1987, p. 197-224. En ce qui concerne l'ordre de Prémontré, on y parle de Vivrières/Valsery et Lieu-Restauré. (H.J.)

Allerheiligen

96. — Hansmartin SCHWARZMAIER, *Die Gründung des Prämonstratenserklosters Allerheiligen. Ein Beitrag zum Thema «Staufer - Welfen - Zähringer»*, in Gerd. ALTHOFF, u.a. (Hrsg.), *Person und Gemeinschaft im Mittelalter. Karl Schmid zum fünfundsechzigsten Geburtstag*, Sigmaringen, 1988, S. 433-454. (H.J.)

Antonigartzem (Zülpich)

97. — Harald HERZOG und Norbert NUSSBAUM, *Denkmäler im Rheinland*, Band 9,5: *Stadt Zülpich*, Rheinland-Verlag Köln 1988. Der Stadtteil Zülpich-Enzen, in dem die immer mehr verfallenden Gebäude des Klosters Antonigartzem liegen, wird S. 131-139 vorgestellt; vieles davon

bezieht sich auf das ehemalige Kloster der Prämonstratenserinnen. (L.H.)

Antwerpen, Sint-Michiël

98. — Michel CLOET, *Het decanaat Leuven in 1732-1734. Visitatieverlag van deken Rombout van Kiel*, (Koninklijke Academie van België. Koninklijke Commissie voor Geschiedenis), Brussel, 1990. Een visitatieverlag met uitgebreide beschrijving volgens een vast schema van de inrichting van elke bezochte parochie. P. 31 vermeldt dat de Antwerpse Sint-Michielsabdij de voornaamste tiendheffer was in Korbeek-Dijle (nu gem. Bertem), de abdij had er geen patronaatsrechten. (H.J.)

99. — P. LOMBAERDE, *De Antwerpse pakhuizen en het «Koninklijk Stapelhuis»: stedenbouwkundige en bouwconstructieve aspecten in Monumenten en Landschappen*, 9/4, juli-augustus 1989, p. 53 e.v. (L.V.D.)

Arnstein

100. — Het artikel van Bruno KRINGS, *Ein Brief Papst Innozenz' II. vom Jahre 1140 zugunsten des Generalkapitels der Prämonstratenser*, verschenen in dit tijdschrift, 1988, LXIV, blz. 342-348, werd vermeld door Rudolf Schieffer in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1989, 45, afl. 2, blz. 646, die de bewijsvoering «überzeugend» noemt. (W.M.G.)

Averbode

101. — Anne Marie POLLET, *Paneelstempels op boekbanden uit de Nederlanden (XVe-XVIe eeuw)*. (Verzameling Universiteitsbibliotheek Gent), onuitgegeven licentiaatsverhandeling Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, richting Plastische Kunsten, Gent, Rijksuniversiteit, 1990, promotor: Prof. Dr. Albert Derolez. Op p. 17-19 bespreekt de auteur *De paneelstempelmatrijs van de norbertijnerabdij te Averbode* (bewaard te Averbode). Deze stempel bestaat uit een massieve blok gegoten geelkoper (23 mm hoog), 131 bij 89 mm afmeting en is gemonteerd op een (eike)houten steunblok. Na nauwkeurige vergelijking van vele details uit de auteur als haar mening dat de bewaarde matrijs origineel is, d.w.z. uit dezelfde tijd als de twee in de abdij bewaarde banden waarop de afdruk ervan voorkomt (midden 16de e.). Een stempelmatrijs van die afmeting uit de 16de eeuw zou zeer zeldzaam zijn. (H.J.)

102. — Mathieu BOUHON, *De premonstratenzer abdij van Averbode (ca. 1550-1797)*. Een bijdrage tot de studie van de kloosterdemografie, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1989, 157 p., promotor: Dr. L. VAN BUYTEN. Deze studie werd gemaakt naar het model van de verhandelingen over de abdijen Antwerpen, Sint-Michiël en Park, o.l.v. dezelfde promotor (cfr. *APraem.*, LVIII, 1982, p. 346 en 357). Steunend

op rijk bronnenmateriaal en degelijk begeleid door zijn promotor bestudeert de auteur zeer vele en verschillende aspecten van de kloosterdemografie. Het meest opvallend is de groei van de gemeenschap van Averbode van gemiddeld 40 leden ca. 1550 naar meer dan 80 leden in de 18de eeuw. (H.J.)

103. — Jos PHILIPPEN, *De Limburgse devotiemedailles*, in *Jaarboek. Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 1988, p. 131-179, geeft negen verschillende typen van medailles uit Kortenberg bij Sint-Truiden uit de periode 17de e.-20ste e. (p. 152-157). Het oudste type (2 var.) vertoont een afbeelding van de H. Norbert. (H.J.)

104. — M. CLOET, *Het decanaat Leuven in 1732-1734*, Brussel, 1990. (Zie nr. 98). Tot het decanaat Leuven behoorden de parochies Rotselaar (p. 171-177) en Wezemaal (p. 196-201) (nu gem. Rotselaar), bediend door norbertijnen van Averbode. Van het *Necrologium Monasterii S. Mariae Sanctique Joannes Baptistae in Averbode Ordinis Praemonstratensis*, ed. G. SLECHTEN, in *APraem.*, LIV-LX, 1978-1984, 426 p. in afz. pag., werd geen gebruik gemaakt bij het identificeren van de genoemde norbertijnen, het komt evenmin voor in de bibliografie. Aldus bleven de helpers van de pastoor zonder toelichting. (H.J.)

105. — Frans CLAES, *Oostbrabantse priesters en kloosterlingen, door de Fransen gevangengenomen of gedood (1793-1800)*, in *Oost-Brabant*, XXV, 1988, p. 148-152. De auteur vermeldt voor de abdij van Averbode: Mattheus Claes (1757-1812), in oktober 1799 aangehouden maar ontsnapt en ondergedoken; Eustachius Mommeyer (1731-1805), opgesloten van 1799 (drukfout bij G. SLECHTEN, *Necrologium*, in *APraem.*, LIX, 1983, ed. text., p. 325, noot 3) tot januari 1800; Claudius Mondelaers (1745-1815), in november 1798 aangehouden maar ontsnapt; Antonius Robyns (1764-1824), in september 1799 aangehouden en opgesloten tot 1800. (H.J.)

Beaumont-les-Nonains

106. — Beaumont-les-Nonains, dans *Abbayes et prieurés de l'ancienne France*, t. XVIII: Jean BECQUET, *Province ecclésiastique de Reims. Diocèse actuel de Beauvais*, Ligugé, 1989, p. 80. (H.J.)

België

107. — C. VAN DE WIEL, *Archivalia over de bisdommen Antwerpen, Brugge, Doornik, Gent, Ieper, Luik en Namen in het aartsbisdom Mechelen (1516-1916)*, in *Bulletin van het Belgisch historisch instituut te Rome*, LIX, 1989, p. 165-208, vermeldt archiefstukken i.v.m. Beauregard (abdij van Terwaan) te Proven (nr. 194: verkoop van een huis, 1614-1615), Floreffe (nr. 268: oprichting van het bisdom Namen, 1556) en Ninove (nr. 196: visitatieverslag van abt J. David van Ninove in de abdij van Waasten (Arrouaise), 1621). (H.J.)

Berne

108. — A.W. VAN DEN HURK, W. VAN DER HEIJDEN, e.a., *Berne en Berlicum, gedenkboek uitgegeven bij gelegenheid van de viering van 750 jaar pastorale zorg van Berne over Berlicum* (Berlicum, 1990), 139 blz., Fl. 15.

De parochiële viering van dit zeldzaam jubileum is terecht gebaseerd op de overdracht van de «curtis in Berlanchem», inclusief het patronaatsrecht, door het kapittel van Oudmunster (St. Salvator) te Utrecht aan de Abdij van Berne op 15 juni 1240, waarbij Berlicum de oudst geïncorporeerde parochie van Berne werd. Deze overdracht is destijds vastgelegd in twee gelijkluidende en gelijkgezegelde oorkonden in de vorm van een chirograaf, die beide bewaard zijn gebleven, nl. in het abdijarchief van Berne en in het Rijksarchief te Utrecht. Het gedenkboek begint dan ook met een afbeelding van het gaaf bewaarde en rijk gezegeld charter van Berne, vergezeld van een deskundige tekstvertaling van dr. H. CAMPS en een toelichtende schets over het Berlicum in de 13de eeuw, eveneens van diens hand (blz. 12-19).

De twee hoofdauteurs beschrijven in omvangrijke schetsen resp. de geestelijke en materiële wederwaardigheden van parochie, kerk en kapellen gedurende zeven en een halve eeuw. Het omvangrijk feitenmateriaal, afkomstig uit de archieven van de abdij en plaatselijke heemkundekring, zijn door hen helder en prettig verteld.

Als kort tussenspel tussen de twee hoofdschetsen (blz. 21-53 en 59-92) staat H. VAN BAVEL O. Praem. even stil bij de dramatische ommezwaai in het jaar 1648, toen vlak voordat de oude katholieke kerk in handen van de hervormden overging pastoor Joachim Keijzers de relieken uit de drie altaren haalde en in veiligheid stelde. Merkwaardigerwijze zijn deze kleine relieken met de bijbehorende processen-verbaal betreffende het lichten ervan tot heden bewaard gebleven.

Aan het slot van het rijk geïllustreerd en netjes gedrukt gedenkschrift volgt nog veel informatie over de jongste geschiedenis van de parochie en van de in 1950 gestichte dochter-parochie Middelrode.

Het schrijven en uitgeven van zo'n feestbundel verdient zeker een compliment; het ontbreken van annotatie is voor de geschiedschrijving beslist een manco, maar is wel begrijpelijk bij deze populair bedoelde en goedkoop gehouden uitgave. (H.V.B.)

Beselich

109. — Über die geschichtlichen Forschungen zum Kloster Beselich im Kreis Limburg-Weilburg informieren regelmäßig die «*Beselicher Schriften*», Informationen des Vereins zur Erhaltung der Klosterruine Beselich e.V., hrsg. von Ch.W. MARTIN, Fussinger Weg 12, D-W 6251 Waldbrunn-Lahr. Das Heft 8 (Juli 1989) ist der Rückerinnerung an die 825-Jahrfeier am 29. Mai 1988 gewidmet (siehe *Anal. Praem.* 64, 1988, 373). (L.H.)

Braine

110. — Aiguisy, dans *Abbayes et prieurés de l'ancienne France*, t. XVIII: Jean BECQUET, *Province ecclésiastique de Reims. Diocèse actuel de Beauvais*, Ligugé, 1989, p. 116. «L'abbaye Saint-Yved de Braine y avait au XIVe siècle une maison, peut-être dirigée par un prieur.»

Boucquy, dans *o.c.*, p. 118. Boucquy a été un prieuré de l'abbaye. La mention «BACKMUND l'ignore» est fautive, voir BACKMUND, t. II, p. 484-485. (H.J.)

Csorna

111. — Am 12. Juni wurde E.L. Horváth (° 1929) zum Abt gewählt von der ungarischen Abtei Csorna, wovon der letzte Abt E. Simonffy starb in 1954. Die Abtsbenediktion fand statt in der Abteikirche am 6. September 1990. E. Horváth war während 18 Jahre Professor im bischöflichen Seminar in Győr, seit dem 3. Mai 1989 ist er zugleich Vikar des Generalabtes für die ungarische Zirkarie. (H.J.)

Dielegem (Jette)

112. — Wim VERDOODT, *De geschiedenis van een dorpskerk (Sint-Amanduskerk, Denderleeuw)*, in *Het Land van Aalst*, XXXIX, 1987, p. 255-280. Artikel n.a.v. een proefschrift met dezelfde titel aan het Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas te Gent o.l.v. Dirk Van de Perre en Paul Kongs. Deze kerk, waarvan de oudste delen dateren uit de 12de-13de eeuw, werd eeuwenlang bediend door kanunniken van Dielegem. (H.J.)

113. — Leo J. VANDEWIELE, art. *Wynhouts, Bernard*, in *Nationaal biografisch woordenboek*, dl. XIII, Brussel, 1990, kol. 891-895. De norbertijn B. Wynhouts (1588-1662) was een zeer bekwaam botanicus. Hij legde een belangrijk herbarium aan — thans bewaard in de R.U.Gent — en organiseerde in 1651 «vermoedelijk als eerste in de geschiedenis, een openbare veiling van planten en gewassen». (H.J.)

Dolní Kounice

114. — Jan BISTRICKÝ, *Gefälschte Urkunden auf die Namen von Olmützer Bischöfen aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, in *Fälschungen im Mittelalter*, Band IV, (MGH. Schriften, Band XXXIII, 4), Hannover, 1988, S. 575-596. Der Schriftsteller bespricht die Urkunde Bischofs Konrads für das Prämonstratenserfrauenkloster in Unterkanitz von angeblich 1321, wobei der Bischof die Pfarrkirche zu Ressenowitz dem Kloster inkorporiert. Er setzt die Zeit ihrer Entstehung fest am Ende des 14. oder am Anfang des 15. Jahrhunderts, ohne die wahren Gründe der Fälschung sowie die näheren Umstände der Entstehung erklären zu können (S. 583-588, Text S. 594-595, Abb. IV). (H.J.)

Drongen

115. — A. RAMBAUT, *De refuge van de Drongense Norbertijnen in het Gentse Patershol en de herwaardering van de resterende kapel (1327-1987)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, 1987. (H.J.)

Dryburg

116. — Robert SOMERVILLE, *Scotia Pontificia. Papal Letters to Scotland before the Pontificate of Innocent III*, Oxford, 1982, xiii-177 p. Nos. 47 (1162, JL 10784), 52 (1164, JL 11044), 64 (1170-1172, JL 11936), 122 (1184, JL 14998), 162 (1196, JL 17342). (H.J.)

De Essenburgh (Harderwijk)

117. — Bij de Uitgeversmaatschappij J.H. Kok te Kampen verscheen in 1990 de bundel *Omnes Circumadstantes*, Contributions towards a history of the role of the people in the liturgy. Presented to Herman Wegman ...; ed. by Charles Caspers and Marc Schneiders.

Marc SCHNEIDERS O. Praem. schreef in deze bundel op blz. 78-100 de bijdrage *Acclamations in the eucharistic prayer*.

Marc SCHNEIDERS, *The Drummond martyrology and its sources*, in: *Analecta Bollandiana*, 108 (1990), blz. 105-145.

Marc SCHNEIDERS, *Zur Datierung und Herkunft des Karlsruhes Beda*, in: *Scriptorium*, 43 (1989), blz. 247-252, plaat 19. (A.V.D.H.)

Flabémont

118. — Jean-François MICHEL, *Les fêtes mariales à Flabémont en 1644*, dans *Le pays lorrain*, LXVIII, 1987, p. 221-224. (H.J.)

France

119. — Jean-Loup LEMAÎTRE, *Répertoire des documents nécrologiques français. Supplément*, (*Recueil des historiens de la France. Obituaires*, t. VII), Paris, 1987, viii-151 p. (cf. *APraem.*, LVII, 1981, p. 259-260).

Pour notre ordre, ce supplément n'indique que les extraits de textes de *Marcheroux* (n° 371, p. 14) et de *Silly-en-Gouffern* (n° 506, p. 18) édités par E. BROUETTE dans les *APraem.*, LV, 1979, et LVI, 1980. (H.J.)

Frigolet

120. — Jean-Loup LEMAÎTRE, *Note sur les manuscrits conservés de l'abbaye de Conques*, dans *Scriptorium*, XLI, 1987, p. 264-271. L'auteur décrit 24 numéros, dont six se trouvent aujourd'hui au trésor de l'abbaye à Conques et cinq au presbytère. Ces manuscrits d'hagiographie, de théologie et surtout les livres liturgiques datent des XIe au XVIIIe siècles. La liste contient également un pontifical romain imprimé

en 1542. Aujourd'hui, l'abbaye de Conques est une maison dépendante de l'abbaye de Frigolet. (H.J.)

121. — Cum beneplacito Secretariae Status, R.D. Bernardus ARDURA, S.T. et Hist. Dr., Archivarius Curiae Generalitiae, die 19 mensis Martii 1990 ad officium Periti apud Pontificum Consilium de Cultura nominatus est. (D.D.C.)

122. — Le 1er avril 1990 le père M. Vaillant, prélat de l'abbaye de Frigolet depuis 1980, a démissionné. Le même jour l'abbé-général M. van de Ven a nommé administrateur *ad nutum abbatis generalis* le père T. Secuianu de l'abbaye d'Averbode, pour un terme de deux ans. T. Secuianu (° 1933) était prieur de l'abbaye d'Averbode de 1968 jusqu'à 1980. Depuis 1981 il est directeur de la maison d'édition de l'abbaye. Il continue à remplir cette fonction à mi-temps. (H.J.)

Füssenich (Zülpich)

123. — Harald HERZOG und Norbert NUSSBAUM, *Denkmäler im Rheinland*, Band 9,5: *Stadt Zülpich*, Rheinland-Verlag Köln 1988. Darin finden sich im allgemeinen Teil mehrere Aussagen über das Kloster Füssenich. Der Stadtteil Füssenich wird S. 144-153 vorgestellt; das meiste bezieht sich auf das ehemalige Kloster der Prämonstratenserinnen. (L.H.)

Geras

124. — Joachim F. ANGERER, *Caeremoniae regularis observantiae sanctissimi Patris nostri Benedicti ex ipsius regula sumptae, secundum quod in sacris locis, scilicet specu et monasterio Sublacensi practicantur et Breviarium caeremoniarum monasterii Mellicensis, (Corpus consuetudinem monasticarum, T. XI, 1-2)*, Siegburg, 1985-1987, CCXCVIII-332 und XVIII-306 S. (H.J.)

125. — Johann FIGL und Erwin WALDSCHÜTZ, *Ganzheitliches Denken. Festgabe für Augustinus K. Wucherer-Huldenfeld zum 60. Geburtstag*, Wien, 1989, 204 S. Mitbruder A.K. Wucherer-Huldenfeld ist Ordinarius am Institut für Christliche Philosophie an der Katholisch-Theologischen Fakultät der Universität Wien. S. 197-203: *Veröffentlichungen von Augustinus Karl Wucherer-Huldenfeld*, mit einer kurzen Biographie. (H.J.)

Gödöllő

126. — Reviews of A.L. GABRIEL, *The University of Paris and Its Hungarian Students and Masters during the Reign of Louis XII and François Ier*, Notre Dame, Frankfurt am Main, 1986 (cfr. *APraem.*, LXV, 1989, p. 191, no. 49), by William J. COURTENAY, in *Speculum. A*

Journal of Medieval Studies, LXIV, 1989, p. 427-428, and by Emmanuel POULLE, in *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, CXLVI, 1988, p. 215. (H.J.)

127. — Der Heilige Stuhl billigte am 30. November 1989 die Selbständigkeit der Priorei von Gödöllő (Ungarn), seit 1947 abhängig von der Kanonie von Magovarad (Rumänien). Otto Fényi (° 1917) ist *Prior de regimine* der neuen Kanonie. (H.J.)

Gottesgnaden

128. — Jutta FLIEGE, *Die lateinischen Handschriften der Stadtbibliothek Dessau*, (*Deutsche Staatsbibliothek. Handschrifteninventare*, T. X), Berlin, 1986, xi-156 S.

Georg Hs. 12: *Epistolae S. Pauli cum glossa*, Pergament, 192 Bl., 26 × 17 cm, Gottesgnaden?, 12. Jh., 2. Hälften. «Auf dem vorderen Spiegel der Besitzvermerk *In gratia dei*, d.i. das Praemonstratenserkloster Gottesgnaden bei Calbe an der Elbe» (S. 8-10).

Georg Hs. 16a. 2°: *Apocalypsis*, Pergament, 75 Bl., 22 × 15,5 cm, Gottesgnaden?, 13. Jh. «Bl. 1^r am oberen Rand der Besitzvermerk: *Liber apocalypsis iohannis in gratia dei*» (S. 13-14). (H.J.)

Great-Britain

129. — Lionel BUTLER and Chris GIVEN-WILSON, *Medieval Monasteries of Great-Britain*, 2nd impression of the 2nd edition, London, 1987 (first ed. 1979), 416 p. The book starts with a general introduction about monasticism in Britain, until the dissolution in the 16th century (p. 11-129). It is followed by a short comment on each house, with a lot of pictures. Following premonstratensian monasteries are mentioned: Bayham, Dryburgh, Easby, Egglestone, Leiston, Shap and Titchfield. At the end there's a list of *Monastic Sites in Britain not Discribed in the Text* (p. 401-407), which also contains a great number of premonstratensian sites. (J.J.W. and H.J.)

Grimbergen

130. — Karl VERDICKT, *Het «Kort begrijp» van Norbertus Heylen, een kroniek van een Grimbergs norbertijn voor de jaren 1780-1806*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1987, xiii-151 p., promotor: Dr. L. VAN BUYTEN.

N. Heylen (1753-1825) was in de genoemde periode onderpastoor te Strombeek (1779-'86), onderpastoor te Meise (1790-'95) en pastoor te Grimbergen (1795-1818). Hij schreef de nederlandstalige kroniek *Histoire de la suppression de l'abbaye de Grimbergen* (GRIMBERGEN, Abdij-archief, Kl. II, nr. 39, 255 en 85 p.). Het werk ontstond ca. 1799-1801, waarbij gesteund werd op aantekeningen gemaakt sedert 1790. Vanaf 1802 tot 1806 volgden aanvullingen, met nog een korte nota uit 1817.

Deze kroniek probeert naast de zelf beleefde plaatselijke gebeurtenissen ook de algemene politieke en vooral kerkelijke ontwikkeling in de genoemde periode te schetsen, gezien door de steeds met overleg handelende norbertijn-pastoor. Het eerste hoofdstuk van de verhandeling bevat de biografie van Heylen, een beschrijving van het handschrift en een bespreking van de bron. Dan volgt vnl. een commentaar van K. Verdict op de door Heylen neergeschreven feiten en beschouwingen vanuit een vergelijking met andere bronnen en met de visies van de recente geschiedschrijving, waarbij de auteur zich beperkt tot de periode 1780-1801. Aldus blijkt deze kroniek een kostbaar getuige van feiten en belevenissen en meer nog van de mentaliteit van een handig en plichtsbewust geestelijke in een zeer moeilijke overgangstijd.

In *Van revolutie tot concordaat (1787-1801). Verzet en collaboratie in Brabant*, in *Eigen Schoon en De Brabander*, LXXIII, 1989, p. 121-162, met meerdere vervolgen in de volgende nummers van hetzelfde tijdschrift, maakt J. VERBESSELT in zeer ruime mate gebruik van de kroniek van Norbertus Heylen. (H.J.)

Grobe (Usedom)

131. — Kazimierz BOBOWSKI, *Zur Frage der Echtheit westpommerscher Urkunden bis zum Ende des 13. Jahrhunderts*, in *Fälschungen im Mittelalter*, Band IV, (MGH. Schriften, Band XXXIII, 4), Hannover, 1988, S. 523-530. Der Schriftsteller betont die Notwendigkeit der erneuten Prüfung des ganzen Urkundenmaterials Westpommerens im Mittelalter. Der Hyperkritizismus hat bisher zuviel Urkunden unter die Fälschungen gezählt. Zur Gruppe der Usedomer Fälschungen aber, die schon früher erkannt worden sind, kann er noch mindestens eine weitere Urkunde hinzufügen. (H.J.)

Hamborn (Duisburg)

132. — Otto H. BECKER: *Das Gut Hamborn*, ein ehemaliger Besitz des Hauses Hohenzollern-Sigmaringen am Niederrhein, in: *Hohenzollernische Heimat*, 40. Jg. Nr. 1, D-W 7480 Sigmaringen 1990, S. 12-15. (L.H.)

Houthem

133. — *Vita Beati Gerlaci Eremitae. De heilige van het Geuldal*, Houthem-Sint Gerlach, 1990, 96 p. Dit boekje geeft de Nederlandse vertaling van de Latijnse *vita* (ca. 1225) van de heilige Gerlach van Houthem († 1164 of 1165), zoals deze gepubliceerd werd in *Acta Sanctorum*, januari, dl. I, Brussel, 1863, p. 306-320. Een wetenschappelijke inleiding bij de vertaling ontbreekt, wel zijn er verklarende voetnoten. (H.J.)

134. — In *Limburg, Limburg's Jaarboek*, deel 33 (1988), bevattende studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg, publi-

ceert drs. Esther KOCH een studie over: *Aspecten van de kloosterintrede van adellijke vrouwen in de late middeleeuwen; het Norbertinessenklooster van Sint-Gerlach te Houthem, ca. 1202-1600*, blz. 1-61. In het samenvattende hoofdstuk 9 constateert zij, dat deze Norbertinessen afkomstig zijn uit de regionale, lage adel; vermoedt, dat ook zij op jonge leeftijd zijn ingetreden of door hun ouders zijn ondergebracht; en toont aan, dat het goederenbezit grotendeels bestond uit het «peculium», vrij privé-bezit, dat dan later soms weer aan het klooster verviel, vaak echter naar de familie terugkeerde. Intrede voorkwam aldus eerder dan het huwelijk fragmentatie van familiebezit.

Als Bijlage wordt een alfabetische lijst gegeven van 84 monialen uit de besproken periode met biografische data, blz. 37-57. (H.V.B.)

135. — *De kerk van de H. Gerlachus* (Houthem-St. Gerlach 1989) is de titel van een klein maar uiterst verzorgd en deskundig geschreven boekje van 72 bladzijden, dat uitgegeven is na de voltooide restauratie van het rococo-interieur van het voormalige Norbertinessenklooster in Houthem. Verlucht, beter gezegd gedocumenteerd met een honderdtal foto's, meest in kleur, worden vijf studies voorgelegd, die de geschiedenis van het stift en de kerk betreffen, vooral de restauratie van het kerkinterieur met de voor Nederland unieke plafond- en muurfresco's. De teksten zijn geredigeerd en deels geschreven door J.G.M. NOTTEN, die kon steunen op meerdere deskundigen o.a. van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Achteraan tenslotte een korte literatuurlijst over kerk en klooster. Een eerdere melding over de restauratie, die in de jaren zestig is begonnen, vindt men in *Anal. Praem.* 49 (1973), blz. 346, s.v. Houthem. (H.V.B.)

Jasov

136. — Am 19. Juni 1990 wurde der 57jährige Thomas Bartal zum Abt gewählt von der Abtei Jasov. Die Abtsbenediktion fand statt am 18. August in der Kathedrale von Trnava. (H.J.)

Jerichow

137. — Als im Sommer 1982 das Niveau des Kreuzganginnenhofes im Kloster Jerichow um knapp einen Meter abgesenkt wurde, kam vor dem westlichen Kreuzgangflügel ein kleines Glasmalereifragment mit drei männlichen Köpfen zu Tage, das noch aus der Anfangszeit des Klosters im 12. Jahrhundert stammen dürfte und vielfältiges Interesse gefunden hat. Es wird beschrieben und gewürdigt von Karl-Joachim MAERCKER, *Das Glasfragment mit drei Köpfen in Kloster Jerichow*, in: *Neue Forschungen zur mittelalterlichen Glasmalerei in der Deutschen Demokratischen Republik*, hrsg. vom Institut für Denkmalpflege in der DDR, Berlin 1989, S. 7-18. — In derselben Schrift S. 19-27 untersuchen Wolfgang MÜLLER und Georg BOCHYNEK «*Möglichkeiten der Altersabschätzung mittelalterlicher Gläser an Hand der chemischen Zusammen-*

setzung», illustriert am Beispiel von neun im Klosterbereich Jerichow gefundenen Glasfragmenten. Abgesehen vom Drei-Köpfe-Fragment als dem bisher ersten entdeckten deutschen Sodaglas des 12. Jahrhunderts läßt die Analyse der übrigen Fragmente auf eine Verglasung im 12./13. Jahrhundert und im 15./16. Jahrhundert schließen, wobei das äußere Erscheinungsbild diese Vermutung erhärtet. (L.H.)

138. — Matthias UNTERMANN, *Überlegungen zur Einführung des Backsteinbaues an der Stiftskirche zu Jerichow*, in: Ernst ULLMANN (Hrsg.), *Der Magdeburger Dom*, ottonische Gründung und staufischer Neubau, Leipzig 1989, S. 210-213 und Abb. 149-152. Der Autor begründet die Verwendung des Backsteins in Jerichow mit der Materialverknappung der Plötzkyer Grauwacke, aus der das Grundmauerwerk bis circa 1,30 m Höhe hergestellt ist. Diese Materialverknappung trat ein, nachdem um 1150 mit dem Bau des Havelberger Doms begonnen wurde. Der Weiterbau geschah durch eine italienische oder durch eine italienisch geleitete Bauhütte. In der Beweisführung spielt die Kirche Santa Maria in Betlemme in der Vorstadt von Pavia eine entscheidende Rolle; hier sieht der autor alle technischen und formalen Elemente, die in Jerichow anfallen, in der Mitte des 12. Jahrhunderts vorhanden. (L.H.)

139. — Reinhard SCHMITT, *Baugeschichtliche Untersuchungen in der Klausur des Klosters Jerichow*, in: *Magdeburger Blätter* 1989, hrsg. von der Pädagogischen Hochschule Erich Weinert, Magdeburg 1989, S. 75-81 mit zwei lose beigefügten Blättern (Ansicht Kloster Jerichow 1853/57 und zwei Grundrisse von Kirche und Kloster mit Erläuterung). Der Verfasser gibt aufgrund der von ihm seit 1982 durchgeführten archäologischen, baugeschichtlichen und archivalischen Forschung einen Überblick über die Entstehungsphasen und die mögliche Funktion der einzelnen Klausurräume, wobei der Kirchbau immer wieder mit in die Überlegungen einbezogen wird. (L.H.)

Keizersbosch

140. — Peter J.A. NISSEN, *Onbekende handschriften met werk van Pelgrim Pullen*, in Elly COCKX-INDESTEGE en Frans HENDRICKX (ed.), *Miscellanea Neerlandica. Opstellen voor Dr. Jan Deschamps ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag*, dl. I, Leuven, 1987, p. 273-292 (cfr. *APraem.*, LXIV, 1988, p. 187, nr. 23). Dit artikel bevat tevens de beschrijving van een handschrift dat voor het klooster van Keizersbosch was bestemd (p. 277-279). Het droeg nl. volgende bezittersaantekening op het eerste schutblad: «Desen boeck hoort toe en is tot behoef van Maria Verwilt ende maeckt den selven naer haer doet aen de eerweerdige en godtvruchtige religieusen clooster van Keijzersbosch bij Remunt tot een eeuwige gedachtenisse. Bidt voor haer om godts wil dat sij mach godt behagen 1649 den 16 julius». Of dit handschrift na de dood van Maria Verwilt werkelijk aan het norbertinessenklooster is geschonken,

is niet duidelijk. Het berustte in de karmel van Boxmeer tot het aan prof. Titus Brandsma werd uitgeleend. Mej. G. Feugen, de assistente van Brandsma, vervaardigde er in 1938 een afschrift van. Het handschrift zelf werd vermoedelijk verbrand in 1944 toen de nazi's brand stichtten in de karmel aan de Doddendaal te Nijmegen. Het bevatte o.a. een uit 53 hoofdstukken bestaand traktaat, nog onuitgegeven en vermoedelijk van Pullen, enkele kapitels ervan komen voor in andere gekende handschriften. (H.J.)

Knechtsteden (Dormagen)

141. — Matthias UNTERMANN, *Zur früheren Geschichte und Baugeschichte des Prämonstratenserstifts Knechtsteden bei Köln*, in: *Jahrbuch der Rheinischen Denkmalpflege* 33, 1989, S. 143-172. Nach einer kurzen Würdigung der wenigen Tatbestände, die aus archivalischen Quellen für das 12. und 13. Jahrhundert bekannt sind, werden die Ergebnisse der Bauuntersuchung vorgestellt und in den größeren Rahmen der rheinischen Baugeschichte eingeordnet. Das Ergebnis: Das Bauwerk läßt zumindest einen (wenn nicht mehrere) Planwechsel erkennen, und die Formen der ersten Bauperiode (= Ostchor und Querschiff) sind nicht der kölnisch-niederrheinischen Architektur zuzurechnen, sondern von einer französischen Werkstatt geschaffen. Bemerkenswert ist die Kapitellplastik der Ostteile vor 1140, die in der Ile-de-France ihr Vorbild hat, z.B. in Urcel bei Laon oder in Berzy-le-Sec südlich von Soissons, also in der Nähe von Prémontré. (L.H.)

Leitzkau

142. — Jutta FLIEGE, *Die lateinischen Handschriften der Stadtbibliothek Dessau*, Berlin, 1986.

Georg Hs. 71: *Hildebertus Cenomanensis. Guillelmus de Sancto Theodorico. Hugo de Sancto Victore*, Pergament, 111 Bl., 21 × 13,5 cm, Leitzkau?, 12./13. Jh. «Wahrscheinlich gleichzeitige Besitzvermerke des 1133 gegründeten Praemonstratenserklusters Leitzkau» (S. 74-76).

Georg Hs. 71a: *Ps. Augustinus. Augustinus*, Pergament, 65 Bl., 21,5 × 14,5 cm, Leitzkau?, Ende 12./13. Jh. «Wahrscheinlich gleichzeitige Besitzvermerke des Praemonstratenserklusters Leitzkau» (S. 76-77). (H.J.)

Lieu-Restauré

143. — *Lieu-Restauré. Abbaye Notre-Dame, Bargny, Houdrival et Macquelines, dans Abbayes et prieurés de l'ancienne France*, t. XVIII: Jean BECQUET, *Province ecclésiastique de Reims. Diocèse actuel de Beauvais*, Ligugé, 1989, p. 76-78. (H.J.)

Marcheroux

144. — *Marcheroux. Abbaye Saint-Nicolas, Beaumont-les-Nonains et*

Sainte-Geneviève, dans *Abbayes et prieurès de l'ancienne France*, t. XVIII: Jean BECQUET, *Province ecclésiastique de Reims. Diocèse actuel de Beauvais*, Ligugé, 1989, p. 78-80. (H.J.)

Mariënweerd

145. — G.C. HUISMAN, *Het Zutphens-Groningse Maerlant handschrift*, in *De wereld aan boeken. Een keuze uit de collectie van de Groningse Universiteitsbibliotheek tentoongesteld ter gelegenheid van de opening van het nieuwe bibliotheekgebouw, 21 mei - 31 augustus 1987*, Groningen, 1987, p. 15-16.

Het betreft hier een handschrift uit het tweede kwart van de 14de eeuw, JACOB VAN MAERLANT, *Rijmbijbel, Die Wrake van Jherusalem*, en verscheidene andere teksten (GRONINGEN, Universiteitsbibliotheek, hs. 405). «Het handschrift moet rond 1339 zijn geschreven, omdat de paastafel in het kalendergedeelte met dat jaar begint. Vroeger werd algemeen aangenomen dat het boek was vervaardigd in de Praemonstratenzer abdij Mariënweerd te Beesd aan de Linge. Nieuw onderzoek heeft echter aangetoond dat het waarschijnlijk in opdracht van de abt van Mariënweerd in een lekenatelier te 's-Hertogenbosch is geschreven. De abt wilde het boek aan Reinout II, die in 1339 hertog van Gelre was geworden, bij diens officiële bezoek aan de abdij aanbieden. Er ontstonden echter moeilijkheden tussen de abt en de hertog, het bezoek vond geen doorgang en het boek werd nooit aan de hertog geschonken.

Als bemiddelaar tussen de abt van Mariënweerd en het atelier in Den Bosch is waarschijnlijk Jacob van Zuylichem opgetreden. Het handschrift is in bezit van de familie Van Zuylichem geweest, zoals blijkt uit later bijgeschreven aantekeningen in de kalender, waarin het overlijden van de leden van deze familie wordt vermeld.» (H.J.)

Mondaye

146. — François PETIT, *Les Augustines hospitalières de Bayeux. La communauté de la bienheureuse mère Catherine de Saint-Augustin*, Caen, 1989, 66 p. (H.J.)

Mont-Saint-Martin

147. — Frans WATTÉ, *Bijdrage tot de geschiedenis van Strijpen en St. Goriks-Oudenhove*, Zottegem, 1990, 319 p. In beide Belgische parochies (gem. Zottegem) bezat de abdij van Mont-Saint-Martin vanaf 1162 resp. 1172 tot aan de Franse Revolutie het patronaatsrecht en de grote tienden. De laatste norbertijner pastoor leefde er in het begin van de zeventiende eeuw. De uitgebreide bezittingen werden tot in de zestiende eeuw beheerd vanuit een priorij ter plaatse. Tegen het einde van de achttiende eeuw liep het grondbezit van de Franse abdij aldaar erg terug, maar het bleef nog aanzienlijk.

Oorspronkelijk hing Zottegem eveneens af van de kerk van Strijpen. Reeds in de veertiende eeuw was het patronaat van Zottegem echter

opnieuw in handen van de plaatselijke heer, cfr. Danny LAMARCQ, *De bouwgeschiedenis van de O.L.V.-Hemelvaartkerk te Zottegem*, in *Zottegems genootschap voor geschiedenis en oudheidkunde. Handelingen*, IV, 1989, p. 142. (H.J.)

Nederland

148. — P. HAGEMEIJER, *Samen maar wel apart; vrouwen en dubbelkloosters in de Noordelijke Nederlanden, 1100-1400*, in: *Jaarboek voor vrouwengeschiedenis* (Nijmegen, 1984), blz. 111-130, gaat in op de vraag, in hoeverre vrouwen zich in de erkende vormen van monastiek leven een eigen plaats hebben verworven, en schetst de gang van zaken aan de hand van overigens schaarse gegevens achtereenvolgens bij de Benediktijnen, de Norbertijnen (blz. 121-122), de Regulieren en de Cisterciënzers. Hierna gaat de schrijfster de reacties van autoriteiten na, voor de Norbertijnen op de blz. 126-129. Hagemeijer kent en benut de in onze orde hierover beschikbare literatuur van A. ERENS (1929), N. BACKMUND (1949/50) en T. VAN SCHIJNDEL (1971). (H.V.B.)

Newhouse

149. — R. SOMERVILLE, *Scotia Pontificia. Papal Letters to Scotland before the Pontificate of Innocent III*, Oxford, 1982, No. 120 (1182-1183, JL 14769), with a new edition of the text. (H.J.)

Ninove

150. — G. VAN BOCKSTAELE, *Bronnen voor de studie van kloostergemeenschappen van het Land van Aalst, bewaard in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Een verkenning*, in *Het Land van Aalst*, XL, 1988, p. 309-332. Per fonds van het Algemeen Rijksarchief geeft de auteur aan welke nummers op het betreffende klooster betrekking hebben. Hij verwittigt de lezer dat het onderzoek niet exhaustief is. Voor de abdij van Ninove geeft hij: *Rekenkamers*: nr. 46896 (algemeen overzicht, 1787); *Oorkonden van Vlaanderen, Iste reeks*: nrs. 1577 (renten St.-Antelinks, 1654), 1599 (bezittingen, 13de e.), 1650 (molens, 1503), 1666 (eigendommen in St.-Antelinks en Woubrechtgem, 1633); *Verzameling kaarten en plans*: nr. 401 gr. (abdijgebouwen in vogelperspectief); *Raad van financiën*: nrs. 2637 (18de e.), 2638 (1793); *Raad van State en Audientie*: nrs. 909, 915, 921, 924, 950 (16de e.); *Geheime Raad, Spaanse periode*: nr. 1169/17 (1583-1695); *Regentieraad van State*: nr. 364 (1712 en 1713); *Koninklijke Raad van Filips V*: nr. 243 (1702); *Junta voor de amortisaties*: nr. 608 (1754-1755); *Geheime Raad, Oostenrijkse periode*: nrs. 744-745 (1785), 872 (1754-1784); *Koninklijke Regeringsraad*: nr. 2286 (abtsbenoeming). (H.J.)

151. — J. VAN DER SPEETEN en R. STEYAERT, *Inventaris van het archief van de dekenij Ninove*, in *Het Land van Aalst*, XXXVII, 1985, p. 185-

195. Dit archief bevat o.a. stukken over de abdijkerk, de oude parochiekerk, dekenale visitaties (1774 en 1803/1806) en een lijst met norbertijnen beschikbaar voor de parochiedienst (1802). (H.J.)

152. — W. MEURIS, *Verspreide kunstwerken uit de voormalige Norbertijnerabdij van Ninove*, in *Kontaktblad verbond van de kringen voor heemkunde Oost-Vlaanderen*, XII, 1988, nr. 1, p. 6-11. (H.J.)

Park

153. — Sandra HEINLEN, a.o., *Important western medieval illuminated manuscripts and illuminated leaves*, Akron (Ohio), 1987, 206 p.

No. 47: ALDOBRANDINUS DE TOSCANELLA, *Sermones de tempore*, in latin, manuscript, on vellum, (Italy, c. 1400). «Several factors argue in favor of an italian provenance for this manuscript, particularly the characteristics of the script and the nature of the parchment ... It is recorded in the 1636 catalogue of manuscripts at Parc Abbey. The binding was made at Parc in the eighteenth century and the erased arms are those of the Abbey. It has the characteristic Parc Abbey shelfmark inside the upper cover «J. theca X.». In 1829, it was bought by John Lee (1783-1866), the present manuscript has his signature. It was lot 400 in his sale at Sotheby's, 7 April 1876» (p. 74-75). Never is said to whom the manuscript belongs now. (H.J.)

154. — Michelle HENRY, *Bulletin codicologique*, dans *Scriptorium*, XL, 1986, p. 46*, n° 229, analyse le *Catalogue of Western Manuscripts and Miniatures ... Which will be sold by Auction by Sotheby Parke Bernet & Co. Day of Sale: Tuesday, 3rd July, 1984*, Londres, 1984. «N° 53, Processionnal provenant de l'abbaye de Parc-lez-Louvain (J. theca XI), copié par François Montfort de Weert en 1525 (ne figure pas dans le catalogue de la vente des mss de l'abbaye en 1829 ni dans E. VAN BALBERGHE, *L'ancienne bibliothèque des manuscrits de l'abbaye de Parc. Essai de reconstitution*, mémoire inédit, Louvain, 1968) aux armes de Crayenheime et Van Grieken (fol. 77v) accompagnées de la devise 'Spes mea deus', latin, parchemin, Louvain, 1525.» Ce manuscrit a réapparu dans *Wertvolle Bücher, Manuskripte und Autographen. Versteigerung, 11.-13. Juni 1987*, Hamburg, F. Döring, 1987, n° 9.

M. HENRY, *art. cit.*, p. 137*, n° 600, il y a *Western Manuscripts and Miniatures ... Day of Sale: Tuesday, 26th November 1985*, Londres, Sotheby's, 1985. «N° 119, Psautier de l'abbaye de Parc-lez-Louvain (J. theca XI), latin et néerlandais, parchemin, Pays-Bas méridionaux, fin XVe s.» L'exemplaire a été acheté par la Bibliothèque Royale de Bruxelles (n° IV 1233). (H.J.)

155. — M. CLOET, *Het decanaat Leuven in 1732-1734*, Brussel, 1990. (Zie nr. 98). Tot het decanaat Leuven behoorden de parochies Archenes (gem. Grez-Doiceau) (p. 1-5), Korbeek-Lo (gem. Bierbeek) (p. 35-

38), Kortrijk-Dutsel (gem. Holsbeek) (p. 38-42), Lubbeek (p. 130-134), Sint-Pieters-Rode (gem. Holsbeek) (p. 166-171) en Sint-Joris-Winge (gem. Tielt-Winge) (p. 206-209), alle bediend door norbertijnen van de Parkabdij. Bovendien bezat deze abdij alle tienden in Heverlee (gem. Leuven) (p. 72) en zekere windrechten in Herent (p. 62), Rotselaar (p. 173) en Vossem (gem. Tervuren) (p. 189).

In de parochie Sint-Joris-Winge was het norbertinessenklooster Gempe gelegen, de pastoor woonde er trouwens in. Het bezat twee derden van de tienden in die parochie, evenals de tienden te Kortrijk-Dutsel.

Bij het identificeren van de genoemde norbertijnen werd geen gebruik gemaakt van R. VAN WAEFELGHEM, *Le nécrologe de l'abbaye du Parc*, in *Analectes de l'ordre de Prémontré*, I-IV, 1905-1908, 577 p. in afz. pag., het werk komt evenmin voor in de bibliografie. (H.J.)

156. — Frans CLAES, *Oostbrabantse priesters en kloosterlingen, door de Fransen gevangengenomen of gedood (1793-1800)*, in *Oost-Brabant*, XXV, 1988, p. 148-152. Voor Park wordt vermeld: Carolus Blockx (1765-1840), in 1798 over de Rijn verbannen. (H.J.)

157. — Le 14 mars 1990 le pape Jean-Paul II a nommé évêque de Leopoldina (Etat du Minas Gerais), le père Richardus Petrus Chaves Pinto Filho (° 1938), supérieur de la communauté de l'abbaye du Parc au Brésil. L'ordination épiscopale a eu lieu le 21 avril 1990. (H.J.)

Postel

158. — Rudolf Schieffer vermeldde in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1989, 45, afl. 2, blz. 635/6, het artikel van W.M. GRAUWEN, *Twee onuitgegeven oorkonden over Norbert van Gennepe*, verschenen in *Anal. Praem.*, 1988, LXIV, blz. 273-287. (D.D.C.)

159. — A.-J. BIJSTERVELD, *De hof van Lierop. De oudste bezittingen van de abdij van Floreffe en de priorij van Postel in Lierop en Asten, 1155-1306*, in T. MAAS (ed.), *Lierop 'n beeld van een dorp*, Lierop, 1989, p. 17-26. W. VAN HEUGTEN, *De bezittingen van de abdij Postel onder Lierop*, in *o.c.*, p. 43-54. (H.J.)

160. — A. VERHEUL en E.G. FEYS, *Eensgezind volharden in gebed. Een oecumenisch gebedenboek*, Turnhout, Bortel, 1988, 968 p. Jos VAN DER VEKEN maakte deel uit van de vaste medewerkers van het redactieteam. (H.J.)

161. — Bonaventura Jos VAN DER VEKEN, *Christus in dir, Christus in mir, Christus in euch. Erfahrt ihr nicht an euch selbst, dasz Jesus Christus in euch ist?*, Postel, 1989, 92 S. Dieses Buch erhält die Vorträge der Konventsexerzitien während der Karwoche 1989 im Stift Schlägl. Es ist

«seiner gnaden Diplomingenieur Florian Josef Pröll, alt-Abt des Stiftes Schlägl zum goldenen Priesterjubiläum 1939-1989» gewidmet. (H.J.)

162. — Le 20 avril 1990 Mgr. Ignace Joseph Waterschoot est décédé à Mol. Il naquit en 1911, il entra à l'abbaye de Postel en 1928, il fut ordonné prêtre en 1934 et en 1936 il partit pour le Congo belge. Pendant des années il dirigeait le diocèse de Lolo, d'abord en tant que Préfet apostolique (depuis 1949) ensuite en tant que premier évêque (1962-1987). En 1988 il rentra à l'abbaye pour profiter d'un repos bien mérité. (H.J.)

163. — Onder het thema *Hoopvol gedenken* vierde de abdij van Postel in 1990 dat 850 jaar geleden de eerste norbertijnen op deze plaats kwamen wonen. Doorheen het hele jaar werden vele manifestaties gehouden. Een hoogtepunt was de officiële viering op zaterdag 30 juni, waarbij mgr. P. Van den Berghe, bisschop van Antwerpen, voorging in de eucharistieviering en de homilie uitsprak. Op dit feest waren abt-generaal M. van de Ven en vele prelaten aanwezig, meerdere medebroeders evenals enkele prominenten. Op 15 augustus werd de pontificale hoogmis rechtstreeks uitgezonden door de BRT-televisie.

Met het oog op dit jubeljaar liet de abdijsamenleving het boek verslijpen: *Bezinningen bij Gods Woord van dag tot dag*, Turnhout, Bostel, Postel, 1990, 750 p. «Beter dan een historische studie, zo dachten we, kan een reeks bezinningen bij het Woord van God de zin en de actuele betekenis uitdrukken van een samenleving als de onze. Zulke samenleving wil open oor en oog houden voor wat zich achter en in de diepte van de dingen en de mensen afspeelt. Daarvan wil ze dankbaar en blij getuigen in gebed, woord en werk» (*Voorwoord*, p. 7bis). Voor elke gewone weekdag werd een commentaar (ca. 2 p.) geschreven, voor de dagen doorheen het jaar bij de evangelielezing, voor de sterke tijden bij beide schriftlezingen tesamen. Deze teksten zijn van de hand van abt Peter Marcel BROECKX, Filip André DE WILDE, Albert FOLENS en Jos VAN DER VEKEN. (H.J.)

Ressons

164. — *Ressons, Abbaye Notre-Dame et Nouveau-Lieu*, dans *Abbayes et prieurés de l'ancienne France*, t. XVIII: Jean BECQUET, *Province ecclésiastique de Reims. Diocèse actuel de Beauvais*, Ligugé, 1989, p. 91-93. (H.J.)

Rüti

165. — Jean-Pierre BODMER und Martin GERMANN, *Kantonsbibliothek Zürich 1835-1915. Zwischen Bibliothek des Chorherrenstifts Grossmünster und Zentralbibliothek. Zentralbibliothek Zürich. Ausstellung 12. November 1985 bis 10. Januar 1986*, Zürich, 1985, 116 S. «Ausser drei Codices, die an die Stadtbibliothek kamen, und einem Zinsbuchfrag-

ment des 14. Jahrhunderts im Staatsarchiv Zürich sind vielleicht aus Rüti die als Einbandmakulatur überlieferten Bruchstücke mittelhochdeutscher Epik zu erwähnen: 'Tristan' von Gottfried von Strassburg im Staatsarchiv Zürich und 'Parzival' von Wolfram von Eschenbach» (S. 12).

N. 4. ZÜRICH, Zentralbibliothek, Ms. Car. C182: WOLFRAM VON ESCHENBACH, *Parzival*, 14. Jh., 32/21 cm, 1 Doppelblad, Pergament. «Dieses Bruchstück einer vielleicht im Kloster Rüti aufbewahrten mittelhochdeutschen Handschrift wurde 1582 als Einband der Rechnung des Rüti-Amtes verwendet» (S. 17-18). (H.J.)

Ste.-Marie-au-Bois

166. — Michel MAZERAND, *L'abbaye de Sainte-Marie-au-Bois. Architecture et sculpture*, dans *Le pays lorrain*, LXVIII, 1987, p. 5-20. (H.J.)

Saint-Feuillen du Roelux

167. — Christiane PIERARD, *Xyloypes, incunables, post-incunables conservés à la Bibliothèque de Mons*, (Editions universitaires de Mons. Répertoires, t. II), Mons, 1989, p. 117, n° 198 (1197-107). Un incunable de L.C.F. LACTANTIUS, *Opera*, Venise, 1493 (Polain 2423, Hain 9816) provient de l'abbaye de Saint-Feuillen du Roelux. Les frères Jean Populus, clerc, et Pierre Jolit de Mons (XVe-XVIe s.) possédaient le livre. Voici une note à la première page: «*Hic liber pertinet ad fratrem Petrum Jolit Montensem/quidem vitali potitur aura a qua accidente ad manus/pervenit dono fratris Joannis Populi/in ecclesia domini/Foillani Martiris professi sacerdotis*» (écriture du XVe-XVIe siècle). (H.J.)

Saint-Just-en-Chaussée

168. — *Saint-Just-en-Chaussée*, avec Morangle, dans *Abbayes et prieurés de l'ancienne France*, t. XVIII: Jean BECQUET, *Province ecclésiastique de Reims. Diocèse actuel de Beauvais*, Ligugé, 1989, p. 94-96. Bury, dans o.c., p. 203. (H.J.)

Schäftlarn

169. — G. DIEPOLDER, *Schäftlarn. Nachlese in den Traditionen der Gründerzeit*, in I. EBERL, W. HARTUNG und J. JAHN (Hrsg.), *Früh- und hochmittelalterlicher Adel in Schwaben und Bayern*, (Regio. Forschungen z. schwäbische Regionalgeschichte, T. I), Sigmaringendorf, 1988, S. 161-188. (H.J.)

170. — In *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1989, 45, afl. 2, blz. 669, bespreekt Rudolf Schieffer een boek van Rudolf PÖRTNER, *Eine Sammlung lateinischer Gedichte in der Handschrift Wien ÖNB 806 aus dem 12. Jahrhundert*, Diss. phil., Tübingen, 1989, 509 blz. Hierin worden verzen uitgegeven uit een verzamelhandschrift dat vol-

gens de auteur van de verhandeling (blz. 431) wellicht in Schäftlarn zou zijn ontstaan. (W.M.G.)

Steinfeld (Eifel)

171. — Wilfried Hartmann bespreekt in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1989, 45, afl. 2, blz. 666/7, een artikel van Nora GÄDECKE, *Eine Karolinger genealogie des frühen 10. Jahrhunderts*, in *Francia*, 1987, XV, blz. 777-792, waarin het handschrift Londen, British Museum, Add. 21109 wordt bestudeerd, dat een stamboom van de Karolingers bevat en in het midden der 12de eeuw te Steinfeld is ontstaan. (W.M.G.)

Strahov

172. — Johanna VON HERZOGENBERG, art. *The Strahow Monastery*, in: *Prague*, edited by Joachim CHWASZCZA, Orchard Point, Singapore, 1989, pages 92-95. Text and colored photographs to the Mount Zion cloister, Assumption of the B.V.M. abbeychurch, Saint Roch's chapel, walking park and formal garden, a 2 page spread, in vivid color, of the library's Theological Hall round off this article nicely. (J.J.W.)

Teplá

173. — Sáša DUŠKOVÁ, *Fälschungen böhmischer Königsurkunden im 13. Jahrhundert*, in *Fälschungen im Mittelalter*, Band IV, (MGH. Schriften, Band XXXIII, 4), Hannover, 1988, S. 597-615. Eine Urkunde König Přemysls aus dem Jahre 1213 wird seit lange für eine Fälschung aus dem anfangenden 14. Jahrhundert angesehen. Der Schriftsteller kommt zum Schlusse dass es sich hier handelt um eine Verfälschung einer ursprünglich echten Urkunde Přemysls. «Eine Beurteilung der ganzen Sachlage lässt den im grossen und ganzen positiven Schluss zu, der zweite Teil des Falsums sei für das Stift in den Jahren 1217-1219 besonders wünschenswert gewesen, und zwar im Hinblick auf einen Streit mit dem Prager Bischof Andreas. Dabei konnte dem Kloster nur eine Königsurkunde helfen. Alles, worauf sich die Mönche in diesen Händeln hätten stützen können, war aber in der echten Urkunde aus dem Jahre 1213 nicht enthalten. Deshalb fügte man zu der ursprünglichen Immunität noch den zweiten Teil hinzu.» Eine vom König Wenzel II. am 10. Januar 1298 aufgestellte Urkunde bestätigte diese von 1213, aber in einer abgeänderten Form. Für spätere Bestätigungen in 1333 und 1353 machte Tepl wieder von der Fälschung Gebrauch, nicht von dieser Urkunde von 1298 (S. 610-615). (H.J.)

174. — Mitbruder Wenceslaus F. Lobkowicz (°1948) von der Abtei Tepl wurde am 17. März 1990 zum Weihbischof in die Erzdiözese Prag ernannt. Die Bischofsweihe fand statt am 7. April. (H.J.)

Tongerlo

175. — Het nieuwsbulletin van het Noordbrabants Museum te 's-Hertogenbosch 6 (1990), nr. 22, vermeldt, dat het schilderij «Gezicht op het huis Moerenburg nabij Tilburg», dat voorheen in particulier eigendom was, thans door het genoemd museum is aangekocht. Het schilderij, vervaardigd omstreeks 1700 vermoedelijk door een plaatselijke schilder, vertoont het fraaie landgoed, bestaande uit een groot omgracht huis met daaromheen een formele tuin, lanen en boomgaarden. Een groot aantal details, variërend van duiventillen tot klassieke tuinbeelden, verlevendigen het schilderij, evenals de erop afgebeelde personen en dieren.

Aanvankelijk een particuliere hoeve, kwam Moerenburg in 1384 in het bezit van de abdij Tongerlo en werd vanaf het begin van de 16de eeuw tot aan de Vrede van Munster in 1648 bewoond door de Norbertijner pastoors van Tilburg. In 1750 werd het voor afbraak verkocht. Een afbeelding van het schilderij (82 × 115 cm) illustreert de studie van A.J.A. VAN LOON, *De huizinge Moerenburg en haar bewoners*, in: *De Lindeboom*, gepubliceerd in twee afleveringen, deel 2 (1975), blz. 81-126 en deel 5 (1981), blz. 119-157, en wel op blz. 137. (H.V.B.)

176. — Jean BASTIAENSEN, *Karel Frederik Van den Bogaert (1829-1874)*, in *Calmphoutania*, XLII, 1990, p. 34-39. Deze norbertijn van Tongerlo was vanaf 1859 tot aan zijn dood organist in de abdij van Averbode. (H.J.)

177. — Johan DE PAUW, *Het ontwaken der leken. Het kerkbeeld in het tijdschrift Universitas 1950-1970*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling KUL), Leuven, 1990, 136 pp.

Met deze verhandeling, waaraan hij reeds voor zijn intrede in onze abdij begonnen was, promoveerde onze confrater Johan de Pauw tot licentiaat in de Moderne Geschiedenis aan de Katholieke Universiteit te Leuven. Dit onderzoek is een poging om de mentaliteitsomslag in de jaren 1950-1970 in beeld te brengen. De auteur schetst vooreerst de evolutie in de Belgische Kerk, om vervolgens het studententijdschrift *Universitas* (1933-1970) in zijn structuur en ontwikkeling te belichten. Zo heeft hij de basis gelegd voor een thematisch-chronologische behandeling van de artikelen uit dit tijdschrift rond geloof en wereld, het ontwaken der leken, liturgie, oecumene en tenslotte missionering. In zijn besluit stelt de auteur dat *Universitas* de ontwikkeling in de progressieve, 20ste-eeuwse theologie heeft gevolgd en zelfs door haar proosten als A. Dondeyne en A. Vergote mee heeft opgebouwd. In Vlaanderen heeft het tijdschrift ongetwijfeld een pioniersfunctie vervuld. (L.V.D.)

Tussenbeek

178. — G. VAN BOCKSTAELE, *Bronnen voor de studie van kloostergemeenschappen van het Land van Aalst, bewaard in het Algemeen Rijksar-*

chief te Brussel. Een verkenning, in *Het Land van Aalst*, XL, 1988, p. 309-332. (Zie nr. 150). Voor het norbertinessenklooster te Serskamp worden vermeld: *Rekenkamers*: nrs. 1036-1040 (patentbrieven verkoop goederen, passim), 46468 (bezittingen); *Verzameling kaarten en plans*: nrs. 4574 en 4578 (globale en detailplannen van gebouwen en grond) (gezicht op het klooster, tekening van J. Vander Meulen, 28.1.1784, in *art. cit.*, p. 313), inv. in hs. (1786); *Raad van Financiën*: nrs. 8057, 8182 (gedetailleerde gegevens over eigendommen); *Koninklijke Raad van Filips V*: nr. 343 (rekwest, 1707); *Geheime Raad, Oostenrijkse periode*: nr. 834 A; *Comité van de Religieus*: nrs. 55 (kerkornamenten), 68 (schilderijen), 70 (schilderijen), 114 (verkoopprocedure), 246 (eigendommen), 307 (eigendommen en bouw pastorie Serskamp), 508 (bezittingen, 7); *Koninklijke Regeringsraad*: nrs. 1444 (verkoop van goederen), 1445, 1492. (H.J.)

Valsery

179. — Pieumelle, dans *Abbayes et prieurés de l'ancienne France*, t. XVIII: Jean BECQUET, *Province ecclésiastique de Reims. Diocèse actuel de Beauvais*, Ligugé, 1989, p. 121: «Maison de l'abbaye des Prémontrés de Valsery». (H.J.)

Verdun, Saint-Paul

180. — Bernard ARDURA, O. Praem. (Frigolet), *Un précurseur de la Réforme catholique en Lorraine. Nicolas Psaume, évêque et comte de Verdun (1548-1575)*, dans *Revue d'histoire de l'église de France*, LXXV, 1989, p. 35-43. (H.J.)

Veurne, Sint-Nicolaas

181. — Frank BECUWE en Johan TERMOTE, *De Sint-Niklaasabdij van Veurne. Een bouwhistorische en topografische benadering*, Koksijde, 1986, 40 p.; overdruk uit *Gidsenkring*, 1986, nr. 5. Een vrij technisch maar duidelijk overzicht van de bouwgeschiedenis van deze abdij, welke twee maal volledig verplaatst werd. (H.J.)

Vicoigne

182. — D. VAN DE PERRE, *Taalproblemen in 1734-1735 bij pastoorsbenoeming te Denderwindeke*, dans *Het Land van Aalst*, XXXIX, 1987, p. 251-254. L'abbaye francophone de Vicoigne jouissait depuis le 15e siècle du droit de patronage de l'église paroissiale de Denderwindeke. Elle a essayé toujours de recruter quelques candidats flamands afin de desservir elle-même cette paroisse. Si cela n'était pas possible, on nommait un curé d'une autre abbaye flamande ou brabançonne. En 1734, l'abbé de Vicoigne présenta comme curé le père Andreas Le Cocq, depuis vingt ans prévôt de la prévôté de Vicoigne à Denderwindeke. L'archevêque de Malines ne l'accepta que pour une desserviture

d'un an, sans doute parce que sa connaissance de la langue flamande était insuffisante. (H.J.)

Wittewierum

183. — T.E. MUSSCHENGA, *Kroniek van Wittewierum*, in *De wereld aan boeken*, Groningen, 1987, p. 13-15. Achtereenvolgens situeert de auteur het klooster Bloemenhof te Wierum en de abten Emo en Menko. Vervolgens bespreekt hij kort de inhoud, het belang en het auteurschap van de kroniek. Na een korte verwijzing naar een aanvulling hiervan (cfr. nr. 184) worden de bezitters van het handschrift opgesomd. Ten slotte volgt een literatuurlijst. (H.J.)

184. — JOS. M.M. HERMANS, *Middeleeuwse handschriften uit Groningse kloosters*, Groningen, 1988, 80 p.

Nr. 37. GRONINGEN, Universiteitsbibliotheek, hs. 116: *Kroniek van Wittewierum*, Latijn, verschillende stadia in de 13de eeuw. «Van dit handschrift wordt algemeen aangenomen dat het gedeeltelijk is geschreven door Emo van Huizinge, de eerste abt van het klooster. Hij begon de kroniek in 1219 en hield deze geregeld bij. Na Emo's dood, in 1237, werd het werk met een biografie van Emo en het relaas over de jaren 1249 tot en met 1273 voortgezet door zijn opvolger Menko.» (Twee afbeeldingen worden bijgevoegd). T. Musschenga (cfr. *supra*, nr. 183) haalt tevens een tweede theorie aan, waarbij de hele kroniek door abt Menko zou geschreven zijn, voor het eerste deel steunend op aantekeningen van abt Emo. Het handschrift — van twee handen die onderling vele overeenkomsten vertonen — zou dan dat van de jonge en de oude Menko zijn.

Nr. 38. GRONINGEN, Universiteitsbibliotheek, hs. 117: *Kroniek van Wittewierum*, Latijn, eind 16de eeuw. «Dit handschrift is een slordig en deels verkort afschrift van het hiervoor genoemde. Het is echter interessant, omdat het een vervolg (tot 1296) van de kloostergeschiedenis bevat. Dit is van de hand van een onbekende. Er is wel gesteld dat Folkerd, de vijfde abt van het klooster (1284 - vóór 1317), de pen ter hand heeft genomen, maar dat is niet zeker. Hoe dan ook gaat het hier om een later afschrift.» (H.J.)

Wroclaw, S. Vincentius

185. — Heinrich APPELT, *Urkundenfälschungen in Schlesien*, in *Fälschungen im Mittelalter*, Band IV, (MGH. Schriften, Band XXXIII, 4), Hannover, 1988, S. 531-573. Der Schriftsteller erwähnt mehrere Urkundenfälschungen des Prämonstratenserstiftes St. Vinzenz in Breslau (S. 565-567). (H.J.)

Želiv

186. — During Graduation Ceremonies on May 13, 1990 at Saint Norbert College, De Pere, Wisconsin, (U.S.A.), Abbot Vít Bohumil

Tajovsky, O. Praem., Prelate of *Želiv Premonstrátský klášter*, Bohemia, (F.R.C.S.), was awarded the academic degree of «Doctor of Humane Letters» (honoris causa).

Prelate Dr. Tajovsky, besides being Abbot of Želiv, in the Diocese of Hradec Kralové, (Bohemia) is also «*Pater Abbas*» of the Abbey of Geras, Austria and Vicar of the Abbot-General for the Bohemian Circary. (J.J.W.)

Hiscе chronicis conscribendis contribuere: A.V.D.H. (A. van den Hurk, Berne); D.D.C. (D.F. De Clerck, Bois-Seigneur-Isaac); H.J. (H. Janssens, Averbode); H.V.B. (H. van Bavel, Berne); J.J.W. (J.J. Waldmer, Milwaukee, USA); L.H. (L. Horstkötter, Hamborn); L.V.D. (L.C. Van Dijck, Tongerlo); W.M.G. (W.M. Grauwen, Meise).

INDEX

(Numeri indicantur marginales)

<i>Aalst</i> : 150, 178	<i>Arnstein</i> : 7, 100
<i>Aarschot</i> : 11, 59	<i>Arrouaise</i> : 107
<i>Adelberg</i> : 4	<i>Asam</i> : 57
<i>Adriaenssen</i> , Leo: 9, 47	<i>Aschoff</i> , Diethard: 70
<i>Adrianus</i> (S.): 47	<i>Asten</i> : 159
<i>Aerts</i> , Hubert: 31	<i>Aubert</i> , R.: 1
<i>Aiguisy</i> : 110	<i>Augustinus</i> (S.): 91, 142
<i>Aisne</i> : 40, 63, 95	<i>Australia</i> : 2
<i>Aithal</i> : 2	<i>Averbode</i> : 2, 3, 5, 6, 8-15, 24, 38, 60, 83,
101-105, 122, 176
<i>Albuquerque</i> : 2	
<i>Aldobrandinus</i> de Toscanella: 153	<i>Backer</i> , Chr. de: 19
<i>Allerheiligen</i> : 96	<i>Backmund</i> , Norbert: 2, 32, 91, 110, 148
<i>Alphen</i> : 87	<i>Badstübner</i> , Ernst: 45
<i>Althoff</i> , Gerd.: 96	<i>Baeten</i> , A.: 20
<i>Andreas</i> von Prag: 173	<i>Baiersröderhof</i> : 37
<i>Angerer</i> , Joachim F.: 35, 124	<i>Balberghe</i> , E. Van: 154
<i>Anna</i> (Křtiny): 92	<i>Bamberg</i> : 56, 90
<i>Antonigartzem</i> : 97	<i>Bargny</i> : 143
<i>Antwerpen</i> : 6, 82, 99, 107, 163	<i>Bartal</i> , Thomas: 136
<i>Antwerpen, Sint-Michiel</i> : 5, 6, 98, 99, 102	<i>Barthélemy</i> de Jur: 40
<i>Appelt</i> , Heinrich: 185	<i>Bastiaensen</i> , Jean: 176
<i>Archennes</i> : 155	<i>Bavel</i> , B. van: 46
<i>Ardura</i> , Bernard: 121, 180	<i>Bavel</i> , H. van: 108
<i>Arenberg</i> : 11	<i>Bayern</i> : 56
<i>Arnold</i> van Tuldcl: 9	<i>Bayeux</i> : 146
<i>Arnsberg</i> : 51-54, 68	

- Bayham*: 129
Béarn: 2
Beaumont-les-Nonains: 106, 144
Beauregard: 107
Bebert, Aline: 33
Becker, Otto H.: 132
Becquet, Jean: 94, 106, 110, 143, 144, 164, 168, 179
Becuwe, Frank: 181
Beda Venerabilis: 21, 117
Beesd: 145
Bel, J.L. Van: 83
België: 2, 107, 154, 177
Belgique: 2, 107, 154, 177
Belzig: 26
Bendorf: 69
Benedictus (S.): 124
Berg (Rohrbach, Oberösterreich): 72
Berghe, P. Van den: 163
Berlicum: 108
Berne: 2, 16-24, 47, 108, 117
Bertem: 98
Berzy-le-Sec: 141
Beselich: 109
Bielen, J.: 3
Bierbeek: 155
Bistřický, Jan: 114
Bladel, Godfried van: 87
Blasius (S.): 29
Blockx, Carolus: 156
Bobowski, Kazimierz: 131
Bochynek, Georg: 137
Bockstaele, G. Van: 150, 178
Bodmer, Jean-Pierre: 165
Böhringer, Letha: 71
Boeren, P.C.: 17
Bogaert, Karel Frederik Van den: 176
Bohemia: 50, 173
Bohemiae circaria: 2, 186
Bois-Seigneur-Isaac: 2
Bombay: 2
Bonaparte, Napoléon: 6
Bonifatius (S.): 76
Bonlieu: 2
Bonneuil-en-Valois: 43
Borst, A.: 70
Boucquy: 110
Bougard, Pierre: 94
Bouhon, Mathieu: 102
Boxmeer: 140
Brabant: 85, 130, 182
Brabantse circarie: 2, 24
Braine, Saint-Yved: 25, 40, 63, 74, 110
Braine-l'Alleud: 2
Brandenburg: 26, 45
Brandsma, Titus: 140
Brasil: 2, 38, 157
Brasschaat: 2
Brno: 92
Brockfeld, Uli: 51
Broeckx, Petrus Marcel: 60, 163
Brouette, E.: 119
Brugge: 107
Brunel, Ghislain: 74, 95
Brussel: 12, 14, 150, 154, 178
Bruxelles: 12, 14, 150, 154, 178
Bucilly: 40, 63
Budapest: 36
Bury: 168
Buta: 2
Butler, Lionel: 129
Buyten, L. Van: 102, 130
Bijsterveld, A.-J.: 159
Caen: 2
Calbe: 128
Camps, H.: 108
Canada: 2
Čapka, Fr.: 92
Cappenberg: 27, 71
Caspers, Charles: 117
Catherine de Saint-Augustin: 146
Čechy: 50, 173
Československo: 2, 32, 50, 79
Chaaam: 87
Champagne: 1
Chartreuse: 40, 63, 74
Chaves Pinto Filho, Richardus Petrus: 157
Chicago: 2
Chile: 2
Chwaszcza, Joachim: 172
Ciferni, Andrew D.: 55
circaria Bohemica: 2, 186
circaria Brabantica: 2, 24

- circaria Hungarica*: 2, 28, 111
circaria linguae Anglicae: 2
circaria linguae Gallicae: 2
circaria linguae Germanicae: 2
Cîteaux: 95
 Claes, Frans: 83, 105, 156
 Claes, Mattheus: 105
Claymont: 2
 Clemens Wenzeslaus (Trier): 65
 Clerck, Donatien De: 13
 Cloet, Michel: 98, 104, 155
 Cockx-Indestege, Elly: 140
 Cocq, Andreas Le: 182
Concepcion: 2
Congo belge: 162
Conques: 120
 Coppens, E.C.C.: 18
 Corthouts, Jan: 81
Coucy: 40
 Courtenay, William J.: 126
 Crayenheim: 154
Csorna: 2, 28, 36, 111
Cuissy: 40, 42, 63

 Dael, Paulus van den: 19
 Daems, W.F.: 81
Danmark: 2
 David, J.: 107
Daylesford: 2, 55
 Degenhardt, J.J.: 52
Denderleeuw: 31, 112
Denderwindeke: 182
De Pere: 2, 55, 186
 Derolez, Albert: 101
 Deschamps, Jan: 140
Dessau: 128, 142
Deurne (Diest): 14
Deutschland: 2, 35
Dielegem: 29-31, 63, 112, 113
 Diepolder, G.: 169
Diest: 83
Doddendaal: 140
 Dörling, F.: 154
Dolní Kounice: 32, 114
 Dondeyne, A.: 177
Dormagen: 141
Drongen: 115

Drummond: 117
Dryburg: 116, 129
Düsseldorf: 34
Duisburg: 132
 Dušková, Sáša: 173
 Dyck, L.C. Van: 85, 86

Easby: 129
 Eberl, I.: 169
 Ecuy, Jean-Baptiste l': 42, 62, 63
Egglestone: 129
Elbe: 39
 Emele, Jakob: 73
 Emo (Wittewierum): 183, 184
England: 2, 58
 Enguerrand de Coucy: 40
Eravipuram: 2
 Erens, A.: 148
Erlangen: 57
Esbeek: 9, 47
Eschenbach: 165
España: 2
Essenburgh, De: 2, 24, 117
 Eyken, K. Julien Vander: 5, 6

 Felhofer, Martin: 72
 Felipe V (España): 150, 178
 Fényi, Otto: 36, 127
 Feugen, G.: 140
 Feys, E.G.: 160
 Figl, Johann: 125
 Filips V (Spanje): 150, 178
 Fischer, Benedikt: 72
 Fischer, Cyrill: 72
Flabémont: 118
 Fliege, Jutta: 128, 142
Floreffe: 107, 159
 Folens, Albert: 163
 Folkerd (Wittewierum): 184
Fontevrault: 95
France: 2, 40, 94, 119
 François I (France): 126
 François, Jean-Luc: 43, 44
Freiburg i.B.: 8
 Freislebens, Franz: 72
 Friedrich Barbarossa: 4
Frigolet: 2, 33, 120-122, 180

- Fritzlar*: 35
Füssenich: 34, 123
Fulda: 35

Gaal, 't: 22
Gabriel, A.L.: 126
Gädecke, Nora: 171
Gailliaerde, B.A.: 60
Galle, Th.: 91
Geertruidenberg: 82
Geerts, Joannes (Tongerlo): 80
Gelre: 145
Gempe: 155
Genlis: 63
Genot, Bernard: 64
Gent: 101, 107, 112, 113, 115
Genthin: 39
Georgius Alumpnus: 32
Geras: 2, 28, 35, 124, 125, 186
Gerits, J.: 10, 12
Gerlacus (B.): 133
Germann, Martin: 165
Geuldal: 133
Given-Wilson, Chris: 129
Godefridi, N.: 29
Gödöllö: 7, 28, 36, 126, 127
Göttingen: 89
Goez, W.: 70
Gorcum: 5, 47
Gottesgnaden: 128
Gottfried von Cappenberg: 27
Gottfried von Strassburg: 165
Grauwen, W.M.: 158
's-Gravenhage: 16, 17
Great-Britain: 2, 129
Green Bay: 2
Gregorius IX: 92
Grez-Doiceau: 155
Griecken, van: 154
Griedl, Theodor Franz: 72
Grimbergen: 2, 24, 130
Grobe: 131
Groningen: 145, 184
Groot, A.J. de: 18
Groß Wusterwitz: 26
Grundmann: 27
Guillaume de Saint-Thierry: 142

Guyot, Gladys: 31
Győr: 111

Haacht: 11
Hagemeijer, P.: 148
Halle (Saale): 39
Hamborn: 2, 7, 37, 132
Hammersbach: 37
Handgrätinger, Thomas: 28, 36
Hapert: 87
Harderwijk: 117
Hartig, Michael: 75
Hartmann, Boniface Joseph: 38
Hartmann, Wilfried: 171
Hartung, W.: 169
Hartwig von Regensburg: 1
Haslach: 72
Haute, R. Van den: 30
Havel: 39
Havelberg: 39, 45, 138
Hayes, Eugene J.: 55
Heeswijk-Dinther: 19
Heinlen, Sandra: 153
Helvoirt, Jan van: 9
Hemiksem, Sint-Bernard (O. Cist.): 82
Hendrickx, Frans: 140
Henry, Michelle: 154
Herent: 155
Hermann Joseph (S.): 5, 58
Hermann von Scheda: 70, 71
Hermans, Godfried: 85
Hermans, Jos. M.M.: 184
's-Hertogenbosch: 16-18, 87, 145, 175
Herzog, Harald: 97, 123
Herzogenberg, Johanna von: 172
Hessen: 37
Heugten, W. van: 159
Heverlee: 155
Heijden, W. van der: 108
Heylen, Norbertus: 130
Hieren: 2
Hildebert de Lavardin: 142
Hilvarenbeek: 9, 47
Hohenzollern-Sigmaringen: 132
Hohmann, Johannes: 53
Holsbeek: 155
Holzhey: 67

- Hoogeloon*: 87
Horstkötter, Ludger: 7
Horváth, Edmund Lóránt: 28, 111
Houdrival: 143
Houthem, Sint-Gerlach: 133-135
Hradec Kralové: 186
Hugues de Saint-Victor: 142
Huisman, G.C.: 145
Huizinge: 184
Hungaria: 2, 28, 36, 126, 127
Hungariae circaria: 2, 28, 111
Hurk, A.W. van den: 108
- Ieper*: 107
Ilbenstadt: 37
Ile-de-France: 141
Imbramowice: 2
Imre (Csorna): 28
India: 2
Indira-Mirpur: 2
Innocentius II: 100
Innocentius III: 116, 149
Innozenz (Csorna): 28
Ireland: 2, 21
Italia: 17, 48, 153
- Jacobus (Zábrdovice)*: 92
Jacob van Maerlant: 145
Jacob van Zuylichem: 145
Jahn, J.: 169
Jamtara: 2
Jansen-Sieben, R.: 81
Janssens, Luc: 11
Jasov: 2, 136
Jaú: 2, 38
Jerichow: 39, 137-139
Jette: 29-31, 112, 113
Joannes Evangelista (S.): 128
Joannes de Friburgo: 8
Joannes Geerts (Tongerlo): 80
Joannes Paulus II: 38, 157
Jolit, Pierre: 167
Jordan von Neussess: 76
- Kampen*: 117
Kamphaus, Franz: 7
Karlsruhe: 21, 117
- Katharina (Křtiny)*: 92
Keizersbosch: 140
Keszthely: 28
Keijzers, Joachim: 108
Kiel, Rombout van: 98
Kilian, Augustinus: 7
Kilmarnock: 2
Kilnacrott: 2
Kinshasa: 2
Knechtsteden: 141
Koch, Esther: 134
Kommetjie: 2
Kongs, Paul: 112
Konrad von Olmütz: 114
Kopičková, Božena: 50
Korbeek-Dijle: 98
Korbeek-Lo: 155
Kortenbos: 103
Korteweg, A.S.: 17
Kortrijk-Dutse: 155
Kraków: 2
Krings, Bruno: 7, 100
Kroupa, Jiří: 92
Křtiny: 92
Kynčl, Jiří: 93
- Lactantius, L.C.F.*: 167
Lalanne, Jean-Michel: 61
Lamarcq, Danny: 147
Lamberti, C.: 29
Laon: 13, 25, 33, 40-43, 46, 49, 61-64, 74, 141
Laon, Saint-Martin: 40-42, 63
Lavardin: 142
Lee, John: 153
Leenders, K.A.H.W.: 82
Lefèvre, Jean: 42
Leffe: 2
Leinsle, Ulrich G.: 72
Leiston: 129
Leitzkau: 142
Lemaître, Jean-Loup: 119, 120
Leopoldina: 157
Leuven: 11, 58, 80, 98, 102, 104, 130, 154, 155, 177
Lickleder, Hermann: 56
Liechtenstein: 32

- Liège: 8, 84, 107
 Lierop: 159
 Lieu-Relastauré: 43, 44, 63, 74, 95, 143
 Lima: 2
 Limburg (B): 103
 Limburg (NL): 134
 Limburg an der Lahn: 7, 109
 Lobkowicz, Wenceslaus F.: 174
 Lohmer, Christian: 77
 Lolo: 2, 162
 Lombaerde, Piet: 6, 99
 London: 58, 171
 Loon, A.J.A. van: 175
 Lorraine: 180
 Louis VI (France): 40
 Louis VII (France): 40
 Louis XII (France): 126
 Lubbeek: 155
- Maas, T.: 159
 Macquelines: 143
 Mächtel, Norberta: 66
 Maercker, Karl-Joachim: 137
 Maerlant, Jacob van: 145
 Magdeburg: 45, 138
 Magnovarad: 2, 127
 Malsen, Coenraad van: 16, 17
 Mananthavady: 2
 Marcheroux: 119, 144
 Maria (S.): 58
 Mariënweerd: 46, 145
 Marköbel: 37
 Martin, Ch.W.: 109
 Martinet, Suzanne: 62
 Mascarenhas Roxo, Paulo Antonino: 38
 May, Johannes: 73
 Mazerand, Michel: 166
 Mechelen: 107, 182
 Meise: 130
 Melk: 124
 Mendola: 94
 Menko (Wittewierum): 183, 184
 Menne, Gottfried: 37
 Mertens, Jozef: 14
 Messelbroek: 11
 Mester, Aldericus: 28
 Meulen, J. Vander: 178
- Meuris, W.: 152
 Michel, Jean-François: 118
 Michel, Willfried: 51
 Middelburg: 47
 Middelrode: 108
 Minas Gerais: 157
 Mistele, Karl Heinz: 90
 Moerenburg: 175
 Mörtl, Adolf: 77, 78
 Mogi das Cruzes: 38
 Mol: 162
 Mommeyer, Eustachius: 105
 Mondaye: 2, 48, 49, 63, 146
 Mondelaers, Claudius: 105
 Mons: 167
 Montes-Claros: 2
 Montfort, François: 154
 Mont-Saint-Martin: 40, 147
 Morangle: 168
 Morava: 50
 Motyka, Gustl: 75
 Müller, Wolfgang: 137
 Münster: 175
 Münsterland: 89
 Musschenga, T.E.: 183, 184
- Namur: 107
 Napoléon I (France): 6
 Natal Juan, Presentación Consuelo: 88
 Naumann, Rolf: 39
 Nederland: 2, 18, 148
 Neheim-Hüsten: 52
 Německý Brod: 32
 Neuss, Jordan von: 76
 Neuwied: 65
 Newhouse: 149
 Niederrhein: 132
 Ninde: 59
 Ninove: 107, 150-152
 Nissen, Peter J.A.: 140
 Noisy-le-Grand: 2
 Norbertus (S.): 1, 35, 42, 91, 103, 158
 Notten, J.G.M.: 135
 Nová Říše: 2, 50, 79, 92
 Nussbaum, Norbert: 97, 123
 Nijmegen: 140

Obermedlingen: 2
Obernhof: 7
Oelinghausen: 51-54
Oesterreich: 2
Olenius, Godefridus: 92
Oliver, J.: 58
Olomouc: 50, 114
Oosterhout: 2, 24
Opava: 50
Opitter: 8
Oppl, Ferdinand: 4
Opsomer-Halleux, C.: 8, 84
Orange: 2, 28, 55
Osterhofen: 56, 57
Osterwick: 89
Otto I. (Bamberg): 56, 90
Oyen, Lambert: 12

Paderborn: 52
Paraná: 2
Paris: 126
Park: 2, 11, 58, 59, 102, 153-157
Parker, Ladislav K.: 55
Paskai, László: 28
Pau: 2
Paulus (S.): 128
Pauw, Johan De: 177
Pavia: 138
Perre, Dirk Van de: 112, 182
Peru: 2
Pesl, Renate: 66
Petit, François: 49, 146
Petrópolis: 2
Petrus (Želiv): 32
Philadelphia: 2
Philippe V (Espagne): 150, 178
Philippen, Jos: 103
Pichler, Isfried Hermann: 72
Pierard, Christiane: 167
Pieumelle: 179
Piket, G.: 17
Piracicaba: 2
Pirapora do Bom Jesus: 2, 38
Plas, Michel van der: 24
Pörtner, Rudolf: 170
Polenz, Harald: 51
Pollet, Anne Marie: 101

Polska: 2
Pommern: 131
Populus, Jean: 167
Poschs, Franz: 72
Postel: 2, 24, 60, 158-163
Pouille, Emmanuel: 126
Praha: 72, 93, 172-174
Prémontré: 40, 42, 61-63, 74, 86, 95, 141
 Přemysl (Čechy): 173
Pröll, Florian Josef: 161
Proven: 107
Psaume, Nicolas: 180
Pühringer, Norbert: 72
Pullen, Pelgrim: 140
Pune: 2

Queen's Park: 2
Quellinus, Jan Erasmus: 5

Rambaut, A.: 115
Rathenow: 39
Raymundus de Peñafort: 8
Regensburg: 1, 76, 77
Reinald II (Gelre): 145
Rengeval: 64
Resmini, Bertram: 65, 69
Ressnowitz: 114
Ressons: 164
Rhein: 156
Rheinland: 97, 123
Rieger: 66
Robyns, Antonius: 105
Roermond: 140
Roeulx, Le: 167
Roggenburg: 2
Rohrbach (Oberösterreich): 72
Roma: 121, 127
România: 2, 127
Rommersdorf: 65
Rosanowski, Hans: 1
Rot: 66, 67
Roters, Dorothea: 89
Rotselaar: 11, 59, 104, 155
Rubint, Johannes: 7, 36
Rüti: 165
Rumbeck: 68

- Saint-Constant*: 2
Saint-Denis, Alain: 41
Sainte-Geneviève (Marcheroux): 144
Sainte-Marie-au-Bois: 166
Saint-Feuillen du Roelux: 167
Saint-Just-en-Chaussée: 168
Salm-Horstmar: 89
Saltmann, Avram: 71
Santa Ana: 2
Santiago de Chile: 2
São Paulo: 2, 38
Sayn: 69
Schäfer, Dirk-Jürgen: 37
Schäftlarn: 169, 170
Schaffen: 83
Schajjk: 22
Scheda: 70, 71
Schieffer, Rudolf: 100, 158, 170
Schildt-Specker, Barbara: 34
Schindler, Daniel Antonín: 93
Schirge, Alfred: 26
Schlägl: 2, 72, 161
Schmid, Karl: 96
Schmitt, Reinhard: 139
Schneiders, Marc: 21, 117
Schnieder: 27
Schreckenberg, H.: 70
Schulze Wischeler, Fritz: 27
Schussenried: 73
Schwarzmaier, Hansmartin: 96
Schijndel, Th.M. van: 2, 148
Scotland: 2, 116, 149
Secuianu, T.: 122
Selm: 27
Serskamp: 178
Sévère, Gildas: 48
Shap: 129
Silly-en-Gouffern: 119
Simon van Leuven: 58
Simonffy, E.: 111
Sint-Antelinks: 150
Sint-Bernards-aan-de-Schelde (O. Cist.): 82
Sint-Goriks-Oudenhove: 147
Sint-Joris-Winge: 155
Sint-Pieters-Rode: 155
Sint-Truiden: 58, 103
Slask: 185
Slechten, G.: 104, 105
Smith, James G.: 55
Soissonnais: 74
Soissons: 40, 141
Somerville, Robert: 116, 149
Sotheby: 153, 154
Souchon, Cécile: 40
South Africa: 2
Speeten, J. Van der: 151
Speinshart: 2, 75-78
Spierinck van Well, Theodericus: 16
Steger, Michelle: 25
Steinfeld: 58, 171
Sterre, I.C. vander: 91
Steyaert, R.: 151
Storrington: 2
Strahov: 2, 79, 172
Strasbourg: 165
Strombeek: 130
Strijpen: 147
Subiaco: 124
Symon (Nová Říše): 50
Szalay, Albin: 28
Székesfehérvár: 36
Tajovsky, Vít Bohumil: 186
Tancsics, Adrian: 28
Tangermünde: 39
Teplá: 2, 79, 173, 174
Termote, Johan: 181
Tervuren: 155
Tessengerlo: 12
Testelt: 10, 11
Thenailles: 40, 63
Therouanne: 107
Thibaud de Champagne: 1
Thüringen: 90
Tielt-Winge: 155
Tilburg: 2, 23, 175
Timmermann, Fritz: 54, 68
Titchfield: 129
Tongerlo: 2, 24, 80-87, 175-177
Torino: 48
Toro: 2, 88
Tournai: 107
Tremelo: 11
Trichy: 2

- Trier: 65
 Trnava: 136
 Tübingen: 170
 Tuldcl, Arnold van: 9
 Tulder: 9
 Turek, Adolf: 32
 Turnhout: 82, 85
 Tussenbeek: 178
 Tyl, Hermann-Joseph: 79
 Tytgat, Jean-Pierre: 59

 Ullmann, Ernst: 45, 138
 United States of America: 2
 Untermann, Matthias: 138, 141
 Urcel: 141
 Usedom: 131
 Utrecht: 108

 Vaclav II (Čechy): 173
 Vaclav IV (Čechy): 50
 Vaduz: 32
 Vaillant, M.: 122
 Valchrétien: 40, 63, 74
 Valenciennes: 91
 Valkenswaard: 87
 Valpriez: 61
 Valsecret: 40, 63, 74
 Valsery: 63, 74, 95, 179
 Vandenghoer, Carl: 80
 Vandewiele, Leo J.: 113
 Varin-Chanot: 64
 Varlar: 89
 Veerle: 2
 Vejle: 2
 Veken, Bonaventura Jos Van der: 160, 161, 163
 Ven, Marcel van de: 28, 35, 36, 122, 163
 Verbesselt, J.: 130
 Verbík, Antonín: 92
 Vercuylen, Joannes: 16
 Verdickt, Karl: 130
 Verdoodt, Wim: 112
 Verdun: 180
 Verdun, Saint-Paul: 180
 Vergote, A.: 177
 Verheul, A.: 160
 Vermand: 40, 63

 Verwilt, Maria: 140
 Vessra: 90
 Veurne, Sint-Nicolaas: 181
 Vicoigne: 91, 182
 Villers-Cotterêts: 40, 63, 95
 Villoria de Orbigo: 2
 Vivières: 74, 95
 Vlaanderen: 82, 150, 177, 182
 Vleugt (Schaffen): 83
 Volberg, Ute: 57
 Volk, Otto: 37
 Vossem: 155

 Waefelghem, R. Van: 155
 Wakkerzeel: 11
 Waldschütz, Erwin: 125
 Warneton: 107
 Washington: 55
 Waterschoot, Ignace Joseph: 162
 Watté, Frans: 147
 Weert: 154
 Wegman, Herman: 117
 Werchter: 11, 59
 Westfalen: 70
 Wezemaal: 11, 104
 Wickedde (Ruhr): 70
 Wiel, C. Van de: 107
 Wien: 125, 170
 Wierum: 183
 Wiesenburg: 26
 Wilde, Filip André De: 163
 Willemstad: 82
 Wilten: 2
 Windberg: 2, 28, 77
 Wittewierum: 183, 184
 Wolfram von Eschenbach: 165
 Woubrechtgem: 150
 Wroclaw, S. Vincentius: 185
 Wucherer-Huldenfeld, Augustinus K.: 125
 Wijnhouts, Bernard: 29, 113
 Wyzuntus (Nová Říše): 50

 Zábřdovice: 92
 Zaïre: 2, 162
 Želiv: 2, 32, 93, 186
 Zemek, Metoděj: 32
 Ziegler, Walter: 4

Ziesar: 26

Zottegem: 147

Zsámbék: 36

Zülpich: 34, 97, 123

Zürich: 165

Zuylichem, Jacob van: 145

Zwierzyniec: 2